

Henryk Cimek

**POGLĄDY KS. EUGENIUSZA OKONIA
PREZENTOWANE W SEJMIE USTAWODAWCZYM
(1919–1922)**

Ks. Eugeniusz Okoń (1881–1949) był duchownym, działaczem ludowym, publicystą, obrońcą najbiedniejszych warstw ludności, zwłaszcza wiejskiej. Sam określał się mianem „chłopskiego księdza”. Pochodził z wielodzietnej rodziny chłopskiej z Radomyśla nad Sanem (pow. tarnobrzesci). Świecenia kapłańskie uzyskał w 1906 r., w latach 1908–1912 studiował filozofię i polonistykę na Uniwersytecie Jagiellońskim. Początkowo był związany z Narodową Demokracją, w 1913 r. został wybrany do Sejmu Krajowego Galicyjskiego w okręgu kolbuszowskim jako poseł niezależny. Podczas tych wyborów aresztowano go po raz pierwszy za radykalne przemówienia na wiecach przedwyborczych. Z więzienia w Rzeszowie został zwolniony po uzyskaniu mandatu poselskiego. Pod koniec I wojny światowej związał się z ruchem ludowym. W listopadzie 1918 r. wraz z Tomaszem Dąbalem stanął na czele tzw. Republiki Tarnobrzesckiej. 6 stycznia 1919 r. aresztowano go na wiecu przedwyborczym w Baranowie (pow. mielecki). 26 stycznia 1919 r. został wybrany na posła do Sejmu Ustawodawczego z listy PSL-Lewicy w 44 okręgu wyborczym (Tarnobrzeg, Kolbuszowa, Mielec i Nisko), gdzie stronnictwo to zdobyło 5 spośród 6 mandatów (szerzej zob.: Rek 1962; Stankiewicz 1978: 698 i nn.). Okoń należał jednak do Klubu Poselskiego PSL Wyzwolenie od początku działalności SU do 19 grudnia 1919 r., kiedy to oświadczył z trybuny sejmowej, że zakłada własną, radykalną „grupę chłopską” (Sprawozd. stenogr. ... 19 XII 1919, łam 24). Następnie wspólnie z T. Dąbalem powołał do życia Chłopskie Stronnictwo Radykalne, którego organem prasowym była „Jedność Chłopska”, wydawana pod hasłem: „Żądamy całkowitego wykonania reformy rolnej uchwalonej przez Sejm natychmiast!!”.

Najbliższym współpracownikiem ks. Okonia w latach 1918–1920 był Dąbał. Po wyborach do sejmu ich współdziałanie osłabło, choć obaj należeli, wprawdzie krótko: 10 lutego – 13 marca 1919 r., do Klubu Poselskiego PSL Wyzwolenie. Później ponownie zbliżyli się i – jak już wspominałem – utworzyli Chłopskie Stronnictwo Radykalne. Drogi Okonia i Dąbala zaczęły rozchodzić się, tym razem na dobre, w połowie 1920 r. Ten drugi działacz opuścił bowiem ChSR i wstąpił do Komunistycznej Partii Robotniczej Polski (szerzej: Cimek 1993: 74 i nn.).

Ks. E. Okoń zabierał głos w Sejmie Ustawodawczym 54 razy, niekiedy bez pozwolenia prowadzącego obrady marszałka. Często na zakończenie swoich wystąpień zgłaszał rezolucje. Ponadto złożył około 40 interpelacji i wniosków poselskich, dotyczących głównie spraw lokalnych. Najbardziej aktywny był w 1919 (24 wystąpienia) i w 1920 r. (21 wystąpień). Marszałek sześciokrotnie przywoływał go do porządku i raz wykluczył go z pięciu posiedzeń izby. Ponadto sejm trzykrotnie wydawał go sądom, a raz odmówił poparcia wniosku w tej sprawie. Należy podkreślić, iż sądy uniewinniły go z zarzutów stawianych mu przez prokuraturę¹.

Wystąpienia sejmowe ks. Okonia były najczęściej emocjonalne, o czym świadczyło chociażby zwracanie mu uwagi na niewłaściwe zachowanie przez marszałka. Wystąpienia te prawie zawsze spotykały się z protestami na prawej stronie izby, często ostrymi, także niektórych księży. Wywoływały one wesołość lub gniew, były powodem przyczynków pod adresem mówcy. Natomiast przychylnie, choć nie zawsze, na przemówienia posła Okonia reagowała lewica sejmowa. Ks. Okoń starał się zabierać głos w dyskusji nad większością spraw poruszanych w izbie, choć nieraz nie pozwalał mu na to marszałek. Jego wystąpienia dotyczyły reformy rolnej, konstytucji, granic państwa i wojny polsko-radzieckiej, a nade wszystko spraw związanych z odbudową kraju ze zniszczeń wojennych i sytuacją materialną najbiedniejszej ludności. Interesowały go zagadnienia aprowizacji, szkolnictwa i stosunków państwo – Kościół.

W sprawach ustrojowych ks. Okoń najczęściej zajmował odmienne stanowisko niż pozostali posłowie-księża, których w czerwcu 1919 r. było 34. Połowa z nich należała wówczas do klubu Związku Sejmowe-

---

¹ Skorowidz osobowy do sprawozdań stenograficznych... 1965: 348 i nn. Autor uwzględnił również wyliczenia własne.

go Ludowo-Narodowego (Cimek 2008: 136–137). Różnice poglądów uzewnętrzniały się m.in. w kwestii reformy rolnej. Okoń jako jedyny z posłów-księży był przeciwny temu, by przeznaczenie ziem kościelnych na cele reformy rolnej wymagało zgody Stolicy Apostolskiej, za czym opowiadał się także ks. Kazimierz Kotula, wówczas członek Klubu Poselskiego PSL Piast, drugi z księży ludowców w Sejmie Ustawodawczym. Okoń uważał, iż reforma rolna stanowi najdonioślejszy problem gospodarczy, społeczny, polityczny i państwowy. Atakował kler m.in. za używanie w walce z chłopami „niegodnie religii i ambon”. Czynił jednak wyjątek dla ks. Stanisława Stojalowskiego, którego określał mianem „pierwszego proroka chłopskiego” i „pierwszego budziela mas ludowych” (Sprawozd. stenogr. ... 26 VI 1919, łam 33).

Ks. Okoń był też zwolennikiem wywłaszczenia obszarników. Skoro kanclerz Jan Zamojski – jak mówił – wierzył w „naród szlachecki” w drugiej połowie XVII w., to ludowcy mieli prawo wierzyć w „naród chłopski”. Dlatego ks. Okoń postulował przeznaczenie na cele reformy rolnej nie tylko majątków ziemian powyżej 300 morgów (w programie ChSR z lipca 1922 r. była mowa o 100 morgach), ale także dóbr martwej ręki. Twierdził, że duchowni nie mogą być jednocześnie dobrymi pasterzami i dobrymi rolnikami. Proponował zostawić „po kilka morgów proboszczom i klasztorom, resztę chłopom rozparcelować, a duchowieństwu wyznaczyć odpowiednie przyzwoite pensje” (Sprawozd. stenogr. ... 26 VI 1919, łam 34, 37). Ziemia – według niego – miała być wywłaszczona za odszkodowaniem, a następnie sprzedana najbiedniejszym chłopom.

Ks. Okoń zastanawiał się, dlaczego duchowieństwo uparcie wzbriało się przed przekazaniem dóbr martwej ręki na cele reformy rolnej, a abp Józef Teodorowicz zarzucał jej przeciwnikom świętokradstwo. Stanowisko księży-posłów z prawicy uważał za małostkowe, dlatego że tak zażarcie bronili nie tylko ziemi kościelnej, ale i obszarniczej. Wzywał kler do porzucenia obozu ziemiańskiego i opowiedzenia się za Polską Ludową. Przypominał kapłanom-parlamentarzystom, że posłami zostali dzięki głosom chłopów. Okoń postulował również dokonanie reformy w Kościele, m.in. chciał, by prawo patronatu przy mianowaniu proboszczów posiadali nie właściciele dóbr ziemskich, lecz mieszkańcy parafii, dzięki czemu proboszczowie nie byłiby zależni od ziemian (Sprawozd. stenogr. ... 4 III 1920, łam 27 i nn.).

Później ks. Okoń wielokrotnie dopominał się w sejmie, by przyspieszyć realizację „Uchwały Sejmu Ustawodawczego z dnia 10 lipca 1919 r.

w przedmiocie zasad reformy rolnej” (por. sprawozd. stenogr. ... 11 V 1920 r., łam 58 i nn.; 9 XII 1920, łam 48; 22 II 1921, łam 36–37; 7 VI 1921, łam 49–52; 3 VIII 1922, łam 38; Okoń, *Droga...* 1920: 1–2). Domagał się szybkiej pomocy państwa dla właścicieli zniszczonych podczas wojny gospodarstw chłopskich, m.in. przydziału drewna po niskich cenach, głównie w powiatach niżańskim i tarnobrzeskim (Sprawozd. stenogr. ... 10 IV 1919, łam 18–20; 3 VII 1919, łam 9–12; 18 VII 1919, łam 58–59; 20 I 1920, łam 41–43; 2 III 1920, łam 43 i nn.). Żądał polepszenia sytuacji aprowizacyjnej, walki z drożyzną i paskarstwem przez ustanowienie cen maksymalnych zwłaszcza na artykuły pierwszej potrzeby, a także zwolnienia od podatku gruntowego gospodarstw do 3 morgów ziemi. Proponował też, by nie pobierać daniny państwowej od właścicieli gospodarstw rolnych do 8 morgów ziemi oraz zwolnić z rekwizycji zboża najuboższe w Polsce powiaty, m.in. tereny „Republiki Tarnobrzskiej”, dotknięte nie tylko głodem, ale również chorobami (Sprawozd. stenogr. ... 7 IV 1919, łam 48 i nn.; 14 XI 1919, łam 20–21; 18 XI 1919, łam 62–63; 10 II 1920, łam 35; 23 IV 1920, łam 31; 12 XII 1921, łam 36; SU, druk nr 1442, 20 I 1920).

Ks. Okoń postulował przyspieszenie integracji ziem byłego zaboru austriackiego z odradzającym się państwem polskim. W swoim pierwszym wniosku poselskim, złożonym wspólnie z Dąbalem 19 lutego, żądał likwidacji Komisji Rządzącej dla Galicji, Śląska Cieszyńskiego, Spiszu i Orawy, co nastąpiło 7 marca 1919 r. 1 października 1919 r. ks. Okoń wnioskował o „wskreszenie i utworzenie” województwa z siedzibą w Sandomierzu². Żądał zaprzestania stosowania kar cielesnych, jako pozostałości rządów austriackich, a także zniesienia kary śmierci (Sprawozd. stenogr. ... 5 IV 1919, łam 56 i nn.; SU, druk nr 1977). Dopominał się o budowę kanału Kraków–Jarosław, będącego częścią planowanej jeszcze przez Austriaków drogi wodnej, która – jego zdaniem – powinna połączyć Wisłę z Dniestrem. 25 stycznia 1921 r. sejm odrzucił wniosek Okonia o budowę portu na Sanie między Radomyślem Małym a Skobierzynem. Znacznie wcześniej, bo już 27 lutego 1919 r., Okoń złożył wniosek dotyczący budowy linii kolejowej Rzeszów–Głogów Małopolski–Kolbuszowa–Tarnobrzeg–Sandomierz–Warszawa. 19 lipca poinformował posłów, że wniosek w tej sprawie (zapewne bez odcinka Sandomierz–Warszawa) złożył w Sejmie Krajowym we Lwowie w 1913 r.

---

² SU, druk 17; tamże, druk nr 1001. Komisja Rządząca powstała 28 stycznia 1919 r. z połączenia Polskiej Komisji Likwidacyjnej (utworzonej 28 października 1918 r.) i Tymczasowego Komitetu Rządzącego (utworzonego 23 listopada 1918 r.).

Wniosek ten został zaakceptowany, ale wybuch I wojny światowej uniemożliwił realizację tego przedsięwzięcia. 19 lipca 1919 r. Sejm Ustawodawczy przyjął ustawę o budowie linii kolejowej: Rzeszów–Głogów Małopolski–Kolbuszowa–Tarnobrzeg–Sandomierz (Sprawozd. stenogr. ... 9 VII 1919, łam 35; 25 I 1921, łam 47, 52; 19 VII 1919, łam 20–22). 12 listopada 1919 r. ks. Okoń złożył rezolucję, w której domagał się ujednoczenia przepisów w kwestii płac dla nauczycieli w całej Polsce. Żądał rozwoju szkolnictwa, również zawodowego, likwidacji analfabetyzmu, zapewnienia dostępu do szkół dzieciom chłopów i robotników oraz zrównania poziomu nauczania w mieście i na wsi (Sprawozd. stenogr. ... 12 XI 1919, łam 37; 4 VI 1920, łam 32 i nn.).

Ks. Okoń postulował przyspieszenie prac nad konstytucją. Podczas sejmowej debaty skupiał się głównie nad kształtem parlamentu i sposobem wyboru głowy państwa. Opowiadał się za budową Polski chłopskiej. Dlatego senat uznał za „ostoję reakcji”, za przeżytek sprzeczny z ideą Polski Ludowej i niebezpieczny dla ruchu ludowego. Jego zdaniem utworzenie senatu byłoby nieszczęściem dla odradzającego się państwa polskiego, zahamowałoby rozwój demokracji. Dowodził, że konstytucja ta odegra negatywną rolę w dziejach Polski. Według niego lud (chłopi) był przeciwny istnieniu senatu i ten argument uznawał za decydujący³. Opowiadał się za bezpośrednim wyborem naczelnika państwa przez ogół obywateli na 7 lat spośród 3 kandydatów zaproponowanych przez sejm (Sprawozd. stenogr. ... 16 X 1920, łam 15). 15 marca, po zakończeniu debaty konstytucyjnej, ks. Okoń poprosił o głos, chcąc złożyć rzekomo osobiste oświadczenie. Pod tym pretekstem odczytał „Deklarację Chłopskiego Stronnictwa Radykalnego w sprawie konstytucji”, ponieważ w debacie nad tą kwestią nie udzielono mu głosu. Zdaniem mówcy dyskutowany projekt konstytucji stanowił krok wstecz w porównaniu z Konstytucją 3 maja i różnił się z dążeniami większości Polaków. Według „Deklaracji”, w której posłużono się argumentami używanymi już wcześniej przez Okonia, konstytucja w niewystarczającym stopniu gwarantowała realizację reformy rolnej. ChSR żądało również zrewidowania uchwały sejmowej z 10 lipca 1919 r. w tej kwestii i zapewnienia w konstytucji bezpłatnego nauczania. Zapowiadało również walkę o konstytucję ludową i demokratyczną,

---

³ Okoń, *Dlaczego...* 1920: 1–2; Sprawozd. stenogr. ... 5 X 1920, łam 57–60. 5 listopada marszałek sejmu wykluczył ks. Okonia z 5 kolejnych posiedzeń izby za wznoszenie okrzyków „Precz z Senatem!”. Sprawozd. stenogr. ... 5 XI 1920, łam 6–7; 9 XII 1920, łam 46–49; 25 I 1921, łam 31–34.

uznając omawianą w sejmie ustawę zasadniczą za „wsteczną” i „reakcyjną” (Sprawozd. stenogr. ... 15 III 1921, łam 34 i nn.). Okoń postulował zniesienie kary śmierci, składając w tej sprawie – wspólnie z Dąbalem – wniosek poselski w imieniu Chłopskiego Stronnictwa Radycznego w lipcu 1920 r. (SU, druk nr 1977).

Ks. E. Okoń wypowiadał się również w sprawie granic Polski, w której skład miały wchodzić: Górny Śląsk, Śląsk Cieszyński, Spisz, Orawa, Gdańsk, Pomorze „szersze”, Mazury, Galicja Wschodnia, Litwa i „kresy polskie” na zasadach unii lubelskiej. Krytykował Polską Komisję Likwidacyjną za to, że zbyt opieszale organizowała pomoc polskim obrońcom Lwowa w listopadzie 1918 r., używając wojska w pierwszej kolejności do tłumienia rozruchów na terenie „Republiki Tarnobrzeskiej” (Okoń, *Bracia...* 1920: 2; Sprawozd. stenogr. ... 26 II 1919, łam 273 i nn.). Był także niezadowolony z decyzji Konferencji Pokojowej w Paryżu w sprawie zachodnich granic Polski. Winą za to, że Polska nie uzyskała Górnego Śląska bez plebiscytu, obarczył Romana Dmowskiego i Ignacego Paderewskiego. Za wzór skuteczności stawiał dyplomację czeską. Dlatego 22 maja 1920 r. wspólnie z Dąbalem złożył wniosek poselski w imieniu ChSR, w którym żądano rewizji paryskiego traktatu pokojowego w kwestii Gdańska i ziem objętych plebiscytem w Prusach Wschodnich (SU, druk nr 1851; Sprawozd. stenogr. ... 22 II 1921, łam 44; E. Okoń, *Walka...* 1920: 5).

Ks. Okoń wprawdzie wyrażał zadowolenie z sukcesów ofensywy polskiej na Wschodzie, rozpoczętej 25 kwietnia 1920 r., ale był przeciwny nadmiernemu angażowaniu się w budowę państwa ukraińskiego bez wystarczającego poparcia samych Ukraińców. Przestrzegał też przed zbyt daleko idącym pochodem w głąb Rosji, przypominając m.in. klęskę Napoleona (Sprawozd. stenogr. ... 29 IV 1920, łam 22–23; Okoń, *Wojna...* 1920: 1–2). W lipcu 1920 r., gdy Armia Czerwona zbliżała się do Warszawy, Okoń odpowiedzialnymi za zagrożenie bytu państwa, za doprowadzenie go nad „brzeg przepaści” uznał pospołu rząd, sejm i wojsko. Za błąd strategiczny uważał „niepotrzebny i szkodliwy pochód na Kijów”. Obwiniął rząd za zaprzepaszczenie okazji do zawarcia pokoju z Rosją Radziecką, która go zaproponowała na przełomie lat 1919 i 1920. Polskę mogła uratować – jego zdaniem – radykalna przebudowa ustroju, tak by lud stał się gospodarzem we własnym kraju. Żądał też przeprowadzenia reformy rolnej. Twierdził, że sposób na pozyskanie chłopów dla sprawy narodowej wskazał Tadeusz Kościuszko. Radę Obrony Państwa, którą zamierzano utworzyć jako antidotum na „choroby ojczyzny”, uznał za „środek bardzo zawodny, bar-

dzo mało realny i wielce niedemokratyczny” (Sprawozd. stenogr. ... 1 VII 1920, łam 23, 26), ograniczający prerogatywy sejmu. Okoń opowiadał się za niezwłocznym rozpoczęciem rokowań pokojowych z Rosją Radziecką.

Można dyskutować, czy Eugeniusz Okoń był w większym stopniu księdzem czy politykiem. W latach 1906–1916 ośmiokrotnie zmieniano mu parafie, natomiast w okresie istnienia Sejmu Ustawodawczego nie miał takiego przydziału. Początkowo współpracował ze Stronnictwem Demokratyczno-Narodowym, później związał się z politycznym ruchem chłopskim, wnosząc znaczny wkład w rozwój radykalnego skrzydła w agrarystycznym nurcie politycznego ruchu chłopskiego. Wspólnie z Dąbalem stał na czele „Republiki Tarnobrzeskiej”, razem też działacze ci utworzyli Radykalne Stronnictwo Chłopskie. W Sejmie Ustawodawczym ks. Okoń należał do najaktywniejszych posłów, był niepopularny przez prawicę i posłów-księży. Interesowały go prawie wszystkie kwestie poruszane w izbie, a zwłaszcza dotyczące charakteru ustroju i kształtu granic odradzającej się Polski. Bliskie były mu sprawy najbiedniejszych warstw społecznych, głównie chłopów. Był dobrym mówcą posądzanym często, nie bez racji, o demagogię.

Bibliografia

- Cimek H., 1993, *Tomasz Dąbał 1890–1937*, Rzeszów.
- Cimek H., 2008, *Walka ludowców o Polskę, jej granice i ustrój w latach 1914–1922*, Rzeszów.
- Okoń E., *Bracia chłopi całej Polski*, „Jedność Chłopska” 11 I 1920, nr 1–2.
- Okoń E., *Dlaczego nie mamy dotąd konstytucji?*, „Jedność Chłopska” 6 VI 1920, nr 18–19.
- Okoń E., *Droga ugody*, „Jedność Chłopska” 12 II 1920, nr 6.
- Okoń E., *Walka o Gdańsk*, „Jedność Chłopska” 25 I 1920, nr 4.
- Okoń E., *Wojna czy pokój??!*, „Jedność Chłopska” 5 II 1920, nr 5.
- Rek T., 1962, *Ksiądz Eugeniusz Okoń 1881–1949*, Warszawa.
- Skorowidz osobowy do sprawozdań stenograficznych z posiedzeń plenarnych Sejmu, pos. 1 (10 II 1919), pos. 342 (27 XI 1922), 1965, Warszawa.
- Sprawozd. stenogr. z 7 pos. SU, 26 II 1919, łam 273 i nn.
- Sprawozd. stenogr. z 26 pos. SU, 5 IV 1919, łam 56 i nn.
- Sprawozd. stenogr. z 27 pos. SU, 7 IV 1919, łam 48 i nn.
- Sprawozd. stenogr. z 29 pos. SU, 10 IV 1919, łam 18–20.
- Sprawozd. stenogr. z 56 pos. SU, 26 VI 1919, łam 33–34, 37.
- Sprawozd. stenogr. z 62 pos. SU, 5 VII 1919 r. łam 9–12.
- Sprawozd. stenogr. z 66 pos. SU, 9 VII 1919, łam 35.

- Sprawozd. stenogr. z 72 pos. SU, 18 VII 1919, łam 58–59.
Sprawozd. stenogr. z 73 pos. SU, 19 VII 1919, łam 20–22.
Sprawozd. stenogr. z 97 pos. SU, 12 XI 1919, łam 37.
Sprawozd. stenogr. z 99 pos. SU, 14 XI 1919, łam 20–21.
Sprawozd. stenogr. z 100 pos. SU, 18 XI 1919, łam 62–63.
Sprawozd. stenogr. ze 106 pos. SU, 19 XII 1919, łam 24.
Sprawozd. stenogr. ze 112 pos. SU, 20 I 1920, łam 41–43.
Sprawozd. stenogr. ze 118 pos. SU, 10 II 1920, łam 35.
Sprawozd. stenogr. ze 125 pos. SU, 2 III 1920, łam 43 i nn.
Sprawozd. stenogr. ze 126 pos. SU, 4 III 1920, łam 27 i nn.
Sprawozd. stenogr. ze 139 pos. SU, 23 IV 1920, łam 31.
Sprawozd. stenogr. ze 142 pos. SU, 29 IV 1920, łam 22–23.
Sprawozd. stenogr. ze 146 pos. SU, 11 V 1920, łam 58 i nn.
Sprawozd. stenogr. ze 153 pos. SU, 4 VI 1920, łam 32 i nn.
Sprawozd. stenogr. ze 157 pos. SU, 1 VII 1920, łam 23, 26.
Sprawozd. stenogr. ze 169 pos. SU, 5 X 1920, łam 57–60.
Sprawozd. stenogr. ze 174 pos. SU, 16 X 1920, łam 15.
Sprawozd. stenogr. ze 182 pos. SU, 5 XI 1920, łam 67.
Sprawozd. stenogr. ze 194 pos. SU, 9 XII 1920, łam 46–49.
Sprawozd. stenogr. z 202 pos. SU, 25 I 1921, łam 31–34, 47, 52.
Sprawozd. stenogr. z 212 pos. SU, 22 II 1921, łam 36–37, 44.
Sprawozd. stenogr. z 219 pos. SU, 15 III 1921, łam 34 i nn.
Sprawozd. stenogr. z 232 pos. SU, 7 VI 1921, łam 49–52.
Sprawozd. stenogr. z 271 pos. SU, 12 XII 1921, łam 36.
Sprawozd. stenogr. z 333 pos. SU, 5 VIII 1922, łam 38.
SU, druk nr 17, 19 II 1919.
SU, druk nr 1001, 1 X 1919.
SU, druk nr 1442, 20 I 1920.
SU, druk nr 1851, 22 V 1920.
SU, druk nr 1977, VII 1920.
Stankiewicz W., 1978, *Okoń Eugeniusz (1881–1949), Polski słownik biograficzny*, t. XXIII, Wrocław.